

Berta Sera Manzanares

OČI URAGANA

Prevela sa španskog
Danijela Pejčić

Mono i Manjana
2009.

Za Huanicu

1

„Kuku lele, Havana će skroz da potone!“, viče Sesar. A oko mene se prolama zastrašujuća rika da jedva čujem crnca. Zemlja se trese kao da je neko pomera s mesta. More gnevno juriša. Kiša sipa kao iz kabla. Vetar, grmljavina i voda svuda naokolo. Crepovi, daske, grane, nameštaj... lete na sve strane i razbijaju se. Gde nestade svetlo dana?

„Oće nam potone Havana, gospodaru Konrado?“, sad me pita crnac, kao da se podrazumeva da je njegov gospodar sveznajuć i da njegovo sveznanje može da objasni i ono neobjašnjivo. Ali ja sam visio o jednim vratima koja smo do malopre nas dvojica podupirali, zarivam nokte obe ruke u njih da ne bih odleteo. Ne znam šta da odgovorim crncu. „Moli se, Sesare“, kažem mu; vidim ga kako se trese ispod krša, vidim užas u njegovim očima, krv na rukama i po licu i osećam kako mi se od panike vlaže pantalone. Nije od kiše. Nije ni od morske vode, ne, po butinama mi se razliva topla tečnost. „Bože, pomози!“; preklinjem. Oče naš koji si na nebesima, smiluj se nad nama.

„Izdrži, Sesare!“, vičem iz sveg glasa mada znam da me crnac ne može čuti od urlika mora, kiše i vetra. „Uskoro će neko doći da nas spase, moli se i izdrži!“ Kiša bode. Slana je. Voda i vetar mi oduzimaju dah. Davim se.

Krov kuće se srušio kršeći pod prvog sprata i noseći Sesara sa sobom. Čudom, zid spavaće sobe se odupreo udaru i ostao čitav. Na njemu su vrata koja su mi spasla život. Izdrži, Konrado, ne predaj se! Kad se oluja stiša, neko će doći da nam pomogne. Srećom i stepenište je izdržalo. To će olakšati naše izvlačenje odavde. Žene! Hvala bogu da su žene u Artemisi! Na kopnu ciklon ne može razviti takvu snagu kao na obali.

Vrata škripe. Sa svakim novim naletom vetra čini se da će spasti sa šarki. Održavam ravnotežu, plešem nad ponorom kao marioneta, udarci mi raskravljaju kolena. Osećam da su mi prsti kao klinovi zakucani u drvo. Levo rame mi se upalilo od bola. Kiša me šiba nemilice. Šta smo to zgrešili da nas Bog ovako kažnjava? Creva su mi se uvezala. Vidim razrogačene crnčeve

oči kako me gledaju s užasom. Vidim kadu – Klarinu kadu – prevrnutu pored trpezarijskog stola. Bračni krevet je odleteo u dvorište. Pored Sesara se praćaka ogromna riba, malo dalje leži kormilo broda i još jedna riba. Gnevno more ulazi i izlazi na sve strane. Talasi samo što ne preklope Sesara. Jedna škuna¹ biva potopljena baš ispred kuće. Kako jedan brod može da dođe tako blizu? Zamišljam agoniju očajnih ljudi koji se bacavaju po palubi. Pomozite im, Gospode!, molim se. Zamišljam mornare kako se dave preklopljeni talasima, kotrljajući se s jedne na drugu stranu broda i udarajući u njegovu ogradu. Možda je sve ovo samo san, priželjkujem. Kiša pada ukoso. Vetar je toliko snažan, nasilan, da je kiša počela da leti vodoravno režući poput žileta. Jedna ptica, vrabac, udara me u grudi, ostavlja trag na mojoj košulji, pada, mene boli, ostavlja tamnocrvenu mrlju i šaku perja koju slana kiša odnosi za tren oka. Ne mogu da dišem. Od vetra i vode ne mogu. Ne mogu da držim oči otvorene. Vetar me usisava. Oblaci hitaju preko neba, toliko nisko da ih mogu dotaći rukama. Ako izdržim, proći će najgori nalet. Još nekoliko minuta. Samo još nekoliko minuta i malo-pomalo će sve utihnuti. Odjednom se more diže do visine spavaće sobe. Talas navaljuje na spasonosna vrata i udara me takvom snagom da sam na ivici da izgubim svest. Vrata izdržavaju, ali ne i ja. Voda me je povukla sa sobom. Nisam mogao da se zadržim. Ruke su me izdale. Mišići omlitaveli. Otvaram oči, otvaram usta, duboko dišem, i prepuštam se bujici. Gutam vodu. Davim se. Gutam još vode. Prepuštam se. Ne predaj se, Sesare!, molim Boga dok se koprcam iznad vodene bujicu i unutar nje. Oče naš koji si na nebesima, da se sveti ime tvoje, da dođe carstvo tvoje, da bude volja tvoja i na zemlji i na nebu...

U zoru dana 11, moja sestra Elisa je spavala u maminom krevetu kad se osetio zemljotres.

„Budi se, ćerko moja, Jemaja² je ljuta i trese zemlju.“ Mama Benilde je uzima u naručje iz kreveta. Uto je ušla mlada gospođa Klara plačući i sve tri su se zavukle ispod kreveta. Tama, fijuk vetra i dobovanje kiše su bili zastrašujući. Životinje su zavijale. Sve je grmelo i škripalo. Provele su tu sate i sate moleći se da im ne dođe sudnji dan.

Kad se vetar više nije čuo, izašle su napolje: „Kol’ka šteta, Bogorodiče!“; prekrstila se moja mama. Iza kuće, šuma i polje, grehota živa, a u

¹ Jedrenjak s dva ili tri jarbola. (Prim. prev.)

² Boginja majčinstva, okeana i zaštitnica dece crnačkog naroda Joruba. (Prim. prev.)

dvorištu je sve bilo poplavljeno i poobarano. Ličilo je na smak sveta! Nisi imao gde pogled da baciš a da ne vidiš samo krhotine i kaos!

Pošto se i baraka srušila, crnci su se izvlačili iz ruševina puzeći i zapomažući, bežali su prestravljeni sudarajući se sa životinjama koje su letele i trčale s jednog kraja dvorišta na drugi, dok je posred dvorišta proticala bujica vode. Svuda se videlo drveće, ruševine i prevrnutu kola. Skladišta đubriva su potpuno odletela i jedan deo krova na fabrici je srušen, mada nije oštećena parna mašina ni mehanički voz, obavestio je Bonaparte, koji je ispitao štetu koliko je mogao: tri crnca su slomila nogu, jedna crkinja je polomila dva rebra, druga, koja zamalo da se udavi, od straha nije mogla da se pomeri, a ostali crnci imaju manje ili veće kontuzije jer je preko njih pao krov kolibe. Pored toga, izgubljena su dva bika, jedna mula, četiri koze, jedno tele i jedno prase, i skoro sve ćurke i kokoške. Na samom doksatu, ispred vrata glavne kuće, ležala su dva mrtva pileta. Jeste ih vetar doneo, ali izgledalo je kao da su krenula da se sklone u kuću. Prase je bilo zapleteno u granje ognjenog drveta, na kom nije ostao ni jedan jedini list, raspeto kao na krstu. Srećom da šećerna trska nije stradala, pošto je bila taman spremna za kosidbu, već je najvećim delom bila poglela, te ju je vetar vrlo malo iščupao.

Hvala bogu, u celom okrugu Artemise samo je jedna osoba poginula, bela devojčica koju je izgleda nalet vetra istrkao iz očevih ruku. Ali ranjeni i povređeni, ljudi sa izlomljenim rukama i nogama i bolesnici čije se stanje pogoršalo zbog kvašenja, nisu se mogli prebrojati. I u selu je šteta bila velika. Čak je i crkva ozbiljno urušena.

Pošto su zbog oluje nestali svi putevi, dva dana je bilo potrebno da stignu vesti iz drugih delova a pet da bi moglo da se otputuje. Zatočena na *Merse-du*, mlada gospođa Klara je očajavala. Iz Havane su stizale obeshrabrujuće vesti. Govorilo se o desetinama, stotinama mrtvih i niko ništa nije znao ni o gospodaru Konradu ni o Sesaru. Kad su najzad uspele da se vrate u grad, don Orasio Angles im je saopštio da je gospodar poginuo a da je Sesaru, koji se čudom spasao, pružio utočište u svojoj kući.

„Tvog sirotog muža“, rekao je don Orasio Klari uzimajući je za ruku i grleći je, „pronašli smo dva dana nakon uragana na plaži Kazablanka. Morali smo odmah da ga sahranimo, Klaro. Nismo mogli da čekamo tvoj povratak jer se telo počelo raspadati.“

„Sveta Bogorodice, kakva nesreća! Gospodar udavljen u more a mi tam' na *Mersed*, ne znamo za tragediju!“, plakala je moja mama dok je palila sveću za gospodara Konrada ispod slike Hristovog raspeća koju joj je don

Orasio pozajmio, jer je njena sveta kutija, s celom njenom zbirkom sličica svetaca, odletela u nepovrat.

Ko nikad nije doživeo ovakve američke oluje, ne može ni približno da zamisli kako one izgledaju.

Nekoliko dana posle kataklizme objavljeno je specijalno izdanje *Industrijskog svetioniku Havane* o uraganima. Po pisanju časopisa, više od tri stotine uragana šibali su ostrvo od dolaska Španaca, od kojih je bar dvadeset bilo veoma snažno; ali nijedan nije bio silovit kao ovaj, koji je nazvan imenom svetog Fransiska Bordžije i koji je srušio grad kao da su kroz njega prošle Atiline horde, najveća vojska božjeg gneva.

Kao i većina tropskih oluja, i ova je nastala na Atlantiku, u Karipskom moru i posle blažeg udara na istočnim ostrvima, uputila se ka severu, prema Bahamima i Floridi. Ali na Bahamima se sudarila s vetrovima koji su je usporili i pojačali joj snagu, pretvorivši je u nasilnički uragan. Uragan se stušio preko Ki Vesta vraćajući se ka jugu i prešao preko zapadnog dela Kube koseći Havanu u noći između 10. i 11. oktobra, posle čega se usmerio ka Meksičkom zalivu, okrznuo poluostrvo Jukatan i nastavio ponovo ka Floridi sledeći svoj prirodni put duž zapadne obale Sjedinjenih Američkih Država.

U Čarlstonu je, na primer, bila sasvim očigledna ova promena putanje: 10. oktobra je na obalama Karoline počela da pada jaka kiša koja je iznenada prestala, i tako je bilo sve do noći 12. oktobra, kad se ciklon vratio i pokazao svoje rušilačko lice.

U Havani, tog 10. oktobra, pritisak u barometru je od jutra počeo naglo da se snižava sve do četiri po podne. Do devet uveče, atmosferski pritisak je i dalje padao, mada s određenim stankama. Svi su bili svesni da snažan vetar koji duva najavljuje ciklon. Tokom noći vetar se pojačavao i kiša je padala sve više i više da bi u pet sati ujutru, 11. oktobra, živa u barometru počela opet brzo da klizi nadole. U šest je već besnela oluja koja je kovitlala more i odnosila krovove i vrata u vazduh. U sedam je bila još snažnija. U osam se činilo da će u ovom božjem besu nestati ceo svet. U devet sati je nastupio čudesan mir, lažan, jer za nekoliko minuta su usledili novi razjareni naleti vetra koji su se nizali jedan za drugim bez trena predaha, stežući ljudima srca u grudima i ulivajući im smrtni strah. Ipak, u pola dvanaest vetar je počeo da se stišava, a barometar da se penje, dok je u devet uveče sve bilo potpuno mirno, čak je i nekoliko

zvezda sijalo na nebu. U zoru 12. oktobra osvanula je opustošena Havana i zaliv oko nje: tovari robe razbacani po moru, nasukani brodovi s izlomljenim jarbolima, srušene crkve, iščupana debla drveća, građevine srušene i kaos na sve strane.

Posle opisa katastrofe koja je zadesila grad, u dodatku *Svetionka* svodi se računica povređenih i poginulih, s osvrtom na najtužnije slučajeve. Među njima je i tragedija koja je zadesila don Konrada Graua i njegovog slugu Sesara: pod snažnim naletima vetra koji su udarili nakon lažnog zatišja nastalog usled prolaska oka uragana, krov kuće don Konrada Graua Posa, u ulici Svetog Lazara, pao je na pod gornjeg sprata, na kom su se, u tom trenutku, nalazili gospodin Grau i sluga njegov, po imenu Sesar, u poslu ojačavanja vrata. Sprat se potom srušio noseći crnca sa sobom i zatrpavajuća ga gomilom štuta i greda. Pravo je čudo kako nije stradao tom prilikom. Grau je uspeo da se održi na vratima, ostajući da visi hrabro ispod ponora sve dok ga morski talas nije zgrabio i odneo sa sobom. Pošto je bio svedok događaja u kom je njegovog gospodara odnela bujica, Sesar, kome je jedna ruka ostala slobodna, uspeo je natčovečanskim naporom i skoro u magnovenju da raskrči cigle i iskobelja se iz ruševina, doduše u veoma jadnom stanju. Dana 13. oktobra, telo don Konrada Graua osvanulo je na plaži Kazablanka, bez odeće i s vidljivim tragovima životnjskih napada. Dok se Grauova udovica, dona Klara Marti Pos, koja je u vreme oluje bila sklonjena na imanju svoga muža u selu Artemisi, nije vratila u Havanu, o crncu Sesaru brigu je vodio don Orasio Angles, predsednik *Katalonskog kružoka* i *Društva Katalonaca u dijaspori*.

Gospodar Konrado je došao na Kubu 1834. godine kao ekonomista kuće *Eusebio Arumi i Sija* iz Barselone. „Izvuci neki profit ili je zatvori“, naložio je don Eusebio kad je Konrado Grau pristao da preuzme vođenje poslovnice firme na Kubi. Pošto nije hteo da je zatvori, jer bi to značilo da mora da se vrati u metropolu, gospodar je uložio sve svoje snage da je digne na noge. Doduše, on tada još nije bio gospodar nikome, sve dok, umorivši se od samotnog života u iznajmljenoj sobi, nije kupio svoju buduću mamu, šesnaestogodišnju kreolsku robinju po imenu Benilde.

Posle godinu dana, kubanska poslovnica firme *Arumi i Sija* otvorila je kancelariju u luci i kontrolisala šezdeset procenata uvoza pamučnih tkanina i katalonske svile u koloniji. Malo kasnije, Konrado se udružio s firmom *Bulton* iz Londona i dobio kredit od dva miliona reala, koji je

uložio u kupovinu klipera³, napravljenog na Long Ajlendu, te je tako ušao u posao izvoza šećera od šećerne trske.

Nisu se mogli videti u luci tako moderni brodovi kao što je bio ovaj: sto deset tona težak, trup u obliku strele i jarboli nakrivljeni; ogledala, vitrine obložene satenom, biblioteka, tepisi iz Brisela, a zavese u kabinama iz Damaska; teretnjak s udobnostima jedne jahte i s brzinom munje. Kliper firme *Arumi*, kome je nadenuto ime *Barselona*, krenuo bi ka Njujorku ili Londonu natovaren šećerom i ako bi vreme bilo povoljno, za dva meseca se vraćao u Havanu s oružjem, mašinerijom, bakalaram ili industrijskim repromaterijalom koje je gospodar prodavao kreolskim gazdama plantaža, robovlasnicima ili železničkim kompanijama. Uskoro se trgovačka kuća *Arumi i Sija* probila među vodeće u koloniji i kad je Hulijan Sulueta odbio ponudu Martina Rodrigesa i izabrao Eusebija Arumija da mu vodi poslove u Barseloni, Konrado Grau je postao partner. Stvari se nisu mogle bolje odvijati. Za šest godina kompanija je oformila flotu od tri broda, ubirala prinos s mnogih plantaža šećerne trske, imala je magacine u luci i, preko kuće *Bulton*, učestvovala na londonskoj berzi. Ali mladi Konrado nije pošao put Kube s jedinim ciljem da unapredi poslovanje trgovačke kuće za koju radi od svoje jedanaeste godine. Kao i svi koji se upuste u američku avanturu, i on je sanjao da postane bogat.

U borbi petlova, mesec dana po dolasku u Havanu, Konrado je od jednog Asturijanca, Ramona Ečevarije, osvojio *Devicu od Kovadonge*, imanje s plantažom šećerne trske. *Kovadonga*, čije je ime gospodar promenio u *Mersed*, u čast Milostive gospe, zaštitnice Barselone, bila je malena plantaža, od nekih deset kavaljerija⁴ površine, i s opremom od četrdeset robova i dvadeset volovskih jarmova, koji su proizvodili dve stotine sanduka⁵ šećera godišnje. Nedovoljno da se čovek obogati. Konrado je imao sreće što je zajedno s plantažom dobio i Sandra Bonapartea, Ečevarijinog upravnika imanja. Sledeći Bonaparteove savete, gospodar je proširio *Mersed* preuzimajući ili iznajmljujući susedna polja, dostigavši površinu od nekih petnaest kavaljerija, kupio je nove robove i zamenio stare alatke novim parnim mašinama. Za nekoliko godina, od kosidbe šećerne trske

³ Vrsta jedrenjaka koji je počeo da se pravi početkom 19. veka i koji je razvijao veliku brzinu. (Prim. prev.)

⁴ Mera za površinu zemlje u Španiji, Južnoj Americi, Teksasu i na Karibima XVI–XX veka, na Kubi je iznosila 13,42 hektara. (Prim. prev.)

⁵ Drveni sanduci u koje je moglo da stane oko 180 kg. (Prim. prev.)

dobijao je hiljadu sanduka šećera godišnje, koje je prodavao u Londonu zahvaljujući brodovima firme *Arumi i Sija*. Samim tim, lično bogatstvo gospodara Konrada se uvećavalo i on je postajao uticajan čovek u havanskim poslovnim krugovima. Kako je onda mogao da nastavi da živi sa svojom crnkijom i ćerkom u iznajmljenoj sobici?

Istaknuti građanin Havane – a on je to postajao i biće još i više – morao je da živi u dostojnoj kući. Samo tako je mogao da piše u Barselonu i zaprosi devojkicu kao što je obećao na polasku. Ni na kraj pameti nije bilo Konradu da prekrši reč datu tetki Loli, a kad bi mu se na tren i javila misao da se oženi Benilde, koja ga je ispunjavala srećom, i živi s njom i s njihovom ćerkicom Elisom zauvek, odagnao bi je brže no što je potrebno da se zgnječi mušica. „Ono što se mora, mora se“, govorio je Konrado. Ako je morao da se kupi brod, kupio bi se; ako je moralo nešto da se stavi pod hipoteku za kupovinu parnih mašina kako bi se modernizovala proizvodnja, stavilo bi se; i ako za ženidbu s rođakom, koju nije godinama video, mora da sagradi kuću i hipotekarno se zaduži po drugi put, pa uradiće to, sagradiće kuću.

Živeti na periferiji grada u udobnim kućama u američkom stilu – svojevrsnim vilama – u poslednje vreme je bila glavna težnja bogataša u Havani. Stari grad, stisnut zidinama, omalio je za nove prohteve, ulice su bile previše uske i nezdrave, a građevine oronule, neudobne i bez ikakvih uslova za moderan način života. Hteo je za svoju rođaku Klaru modernu kuću, s rezervoarom za vodu i tekućom vodom u svim njenim delovima, s kuhinjom od metala kao što je viđao na crtežima u časopisima, sa slavinama i, pre svega, s kabinom za nuždu i s kadom za kupanje. Popričao je sa svojim prijateljem Orasiom Anglesom i ovaj mu je predočio da je ulica Svetog Lazara, koja se odskora počela izgrađivati, savršeno mesto za njega. Sam don Orasio mu je preporučio inženjera iz Virdžinije i pokazao mu kataloge preko kojih se moglo kupiti šta ti duša poželi, od olovnih cevi do kraljevskog bračnog kreveta. Sve je to stizalo poštom iz Sjedinjenih Američkih Država.

Kad je kuća bila završena – ta velika i moderna kuća koju je uragan odneo – preselio se u nju s Benilde i devojčicom i, na nagovor moje mame, kupio još jednog slugu. Sad kad su živeli daleko od centra grada, bio im je potreban sluga i volanta⁶, vajkala se moja majka. Ona sama nije mogla da se brine o devojčici, da ide u pazar, održava kuću i opslužuje njega. Ali

⁶ Vrsta zaprežnog vozila na Kubi u XIX veku, s dva velika točka i dugačkom rudom. (Prim. prev.)